

Karel Altman

"Politika 4. cenové skupiny" : k problematice současných politických klišé a stereotypů

Studia Etnologiczne i Antropologiczne 16, 70-84

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Karel Altman

Akademie věd České republiky

Etnologický ústav

„Politika 4. cenové skupiny“ K problematice současných politických klišé a stereotypů

“The politics of the fourth price category”. Issues on contemporary political clichés and stereotypes

Abstract: In the environment of the current Czechia the phrase “politics of the fourth price category” is quite frequent, mainly in the parlance of politicians and journalist. The foundation of the phrase is in the technical term “the fourth price category” which in the period of the so-called socialism indicated pubs, or public houses of the lowest category. Their “folk” environment was greatly popular in wide layers of population, but at the same time, this category has become a symbol of dubious quality. After 1989, this classification of pubs was abandoned due to radical changes in the form of their ownership. The term the fourth price category, however, survived in public awareness as the unofficial designation of a pub and, in particular (in conjunction with the policy) as a negative symbol used primarily by politicians and journalists to dishonest political opponents. This term thus seems like a cliché or settled, automated template which the Czechs have become accustomed to and some of them have included it in their spontaneous speech.

Key words: Czechia, communication, political stereotypes, political clichés, Pub industries

Klíčová slova: Czechy, komunikacja, stereotypy polityczne, komunały polityczne, przedsiębiorstwa „pubowe”

„Politika čtvrté cenové skupiny“ je v prostředí současné České republiky poměrně značně frekventované slovní spojení. Naráží na ně u nás snad

každý, kdo sleduje veřejné a politické dění, zejména pak jeho reflexi masmédií.¹ Jde o obrat (v poetickém slova smyslu) z oblasti konkrétní politické mluvy, jíž se vyjadřují především představitelé české vrcholné politiky: poslanci, senátoři, krajští hejtmané a jiní funkcionáři, jakož i jejich aparát. Ale v poměrně přesně vymezeném smyslu užívají tento obrat nejenom oni; vedle dalších osob komentujících a hodnotících veřejné dění ve státě tak činí jistě nejvýrazněji také pracovníci rozmanitých masových sdělovacích prostředků – tisku, rozhlasu, televize; zmíněný obrat figuruje i na internetu. A odtud odevšad proniká i do běžné mluveného či psaného slova širokých vrstev, jak to zřejmě nejhojněji a nejprůkazněji dokládají internetové diskuse.

Základem tohoto slovního spojení je ovšem termín „čtvrtá cenová skupina“, odborné pojmenování s přesným, jednoznačným významem. Tento termín má svou historii, jejíž počátky sahají zhruba do poloviny 20. století. V desetiletích před listopadem 1989 označoval nejnižší kategorii hostinských zařízení v Československu (Československé republiky, od roku 1960 Československé socialistické republice), do níž mohly patřit podniky rozličného typu: lidové hostince, městské i venkovské hospody, pivnice, jídelny, automaty, bufety aj. Onen termín býval používán v odborných písemnostech, zejména ve sféře českého i slovenského pohostinství, a to zcela běžně, figuroval i v dokumentech pohostinské praxe, například na jídelních lístcích. Obvykle býval též vyveden coby nápis, jímž bylo v prostorách patřičného hostinského podniku označeno jeho zařazení. Vedle slovního vyjádření dané číslovky byl psán i číslicí, buď arabskou, ale ještě častěji římskou. Tyto formální zvyklosti se ovšem nevztahovaly pouze na pohostinství čtvrté cenové skupiny; obdobně bývaly označovány také podniky rozličného typu zařazené do vyšších cenových skupin, tedy první, druhé a třetí.

Odborný termín čtvrtá cenová skupina z pracovní mluvy zaměstnanců hostinských a restauračních zařízení se v obecném povědomí občanů socialistického Československa rychle rozšířil a velmi dobře vžil, byl přijat širokými vrstvami, nepochybně v důsledku značné obliby právě tohoto prostředí v jejich řadách. Svědčí o tom mimo jiné i skutečnost, že záhy se místo celého trojslovného termínu začalo běžně používat zkrácené, toliko jednoslovné synonymum „čtyřka“ nebo „čtverka“, které bylo (pochopitelně v kontextu promluvy) všeobecně zcela srozumitelné, přestože obě uvedená slova mají v českém jazyce ještě i další významy.²

Už záhy po znárodnění drtivé většiny hostinských zařízení v Československu na konci čtyřicátých let minulého století byly tyto stravovací podniky rozděleny do pěti kategorií (výběrová; I.; II.; III.; IV.). Pevnou normou zde byly dány ceny, vybavení, systém a způsob obsluhy. Na jednu stranu se muselo vařit podle pevných norem, případně vlastní kalkulace. Na stranu druhou byl zákazník již na

¹ Tato stať vznikla s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace RVO: 68378076.

² *Slovník spisovného jazyka českého I. A–G.* Ed. B. HAVRÁNEK et al. Praha 1989, s. 270.

dveřích provozovny obvykle upozorněn, do jaké cenové skupiny vchází a jaké ceny a služby může očekávat.³

K takto pevně daným cenám bylo možné v horských, lázeňských a významných rekreačních střediscích připočítávat přírážky. Přírážky byly běžné ve vybraných podnicích – s nočním provozem, kavárnách, při významných akcích (festivaly, veletrhy, výstavy apod.). Dále mohly být přírážky uplatňovány při doplňkovém prodeji (koupaliště, sportovní akce, bufety divadel a kin). Slevy z těchto cen mohly být použity při předem dojednaných akcích školní mládeže, při organizovaných zájezdech atd.

Na tomto členění bylo ze strany zákazníků, tedy hostů těchto hostinských podniků, leccos hodnoceno záporně, například skutečnost, že zejména v nižších cenových skupinách bylo relativně stejné vybavení a takřka totožný jídelní a nápojový lístek, a to na celém území Československa. Podle slov odborníků z hostinské profese tento systém – jak se vyjádřil například pamětník Martin Kos na internetových stránkách – „nepřispíval k rozvoji a kreativité zaměstnanců“.⁴

Přesto se tento pevný řád jevil jako výhodný v tom, že si zákazník mohl při hledání vhodného podniku poměrně snadno vybrat, i když si někteří znalci hostinské praxe byli vědomi skutečnosti, že dobře vedená „čtyřka“ mohla být lepší než druhá cenová skupina.

Čtvrtá cenová skupina tedy byla v dané době (za tzv. socialismu) příkladem lidového prostředí, které ovšem bylo mnohými občany vnímáno jako poněkud pochybné, téměř či zcela pokleslé, navzdory nemalým reálným rozdílům, jaké v této kategorii tehdy panovaly; čtverky se vskutku od sebe dosti lišily případ od případu. Obecně se však od podniku takto označeného očekávalo prostředí prosyceného přemírou alkoholu, tabákového kouře, hluku, emocí a leckdy i vulgarity. A to přesto, že „čtverka“ zřejmě byla nejčtetněji zastoupená kategorie hostinských podniků u nás a – což je zvlášť důležité – že se zde scházeli příslušníci skutečně širokých vrstev společnosti, nejenom těch nejnižších. Tedy nikoli

³ Následující tabulka zachycuje direktivně stanovené ceny některých frekventovaných druhů občerstvení v jednotlivých cenových skupinách; jde o stav zhruba kolem roku 1975, s blížícím se koncem osmdesátých let (a také socialismu) se ceny zvyšovaly, ovšem dosti mírně (například cena „desítky“ piva se v roce 1984 ve čtvrté cenové skupině zvýšila na 2,50 Kčs, „dvanáctky“ na 4,80 Kčs. <http://www.martinkos.estranky.cz/clanky/moderni-gastronomie/cenove-skupiny.html> [data přístupu: 5. 1. 2014].

Nápoj / Pokrm	Ceny [Kčs]			
	IV.	III.	II.	I.
Pivo 10° 0,5 l	1,70	2,00	2,30	2,70
Pivo 12° 0,5 l	2,80	3,00	3,50	4,20
Gulášová polévka	2,10	2,20	2,70	3,10
Svíčková na smetaně, houskové knedlíky	7,60	8,10	9,80	11,30
Biftek s vejcem, smažené br. hranolky	14,50	15,40	18,60	21,50

⁴ Ibidem.

pouze vrstvy manuálně pracující či dokonce deklasované, ale také vrstvy střední, včetně inteligence. Bylo tomu tak zejména v důsledku značné sociální nivelizace a egalizace, které vytvářel právě socialismus.

Coby poněkud kuriózní prostředek můžeme uvést, že již v období socialismu bylo despektní vnímání a hodnocení hostinských podniků čtvrté cenové skupiny zdůrazňováno i prostřednictvím přehánění – hypotetickým navyšováním pochopitelně zcela smyšleného číselného označení oné kategorie; šlo o ryze fiktivní hostinská zařízení „páté cenové skupiny“, případně hostinské podniky, jejichž podřadná „cenová skupina“ byla vyjádřena číslicí ještě vyšší: „pátá cenová skupina“.⁵

Po roce 1989 bylo od dané klasifikace hostinských podniků oficiálně upuštěno, nepochybně v důsledku radikální změny formy vlastnictví hostinských zařízení. Centralizovaná síť hostinských podniků, představovaná organizacemi Jednota či Restaurace a jídelny, byla zrušena privatizací a restitucí jednotlivých podniků, jež se tímto dostala plně do soukromých rukou, přičemž noví majitelé rozhodovali a dodnes rozhodují o jejich charakteru i cenách zcela suverénně, bez jakýchkoliv úředních či stavovských direktiv.

Povědomí o hostinských podnicích čtvrté cenové skupiny (avšak mnohem méně už o zařízeních jiných cenových skupin) však přežilo rok 1989, kdy byly nastoleny významné politické, ekonomické i kulturní změny, jež trvají dodnes.⁶

Bývalé hostinské podniky čtvrté cenové skupiny však nejsou v současnosti pouze ostouzeny. Ve vzpomínkách pamětníků nechybí ani jisté velebení jejich prostředí; je ovšem zjevné, že je dnešní vztah dávných účastníků života v tomto prostředí do značné míry formován nostalgii, pochopením skutečnosti, že tyto lidové podniky z velké části zmizely, aniž by byly plně nahrazeny provozem obdobného ražení, vědomím, že jde o nenávratnou minulost. Pamětník Pavel Nitka klade na internetovém blogu iDnes otázku: „Víte, co to vlastně byly hospody IV. cenové skupiny?“ A sám na ni obratem odpovídá: „Že kromě všech těch nádražních bufetů, dělnických nalejváren s umakartovými stoly a dalších velkoměstských putyk to byly taky skoro všechny vesnické restaurace či malebné hospůdky na předměstích, kde se nevařilo a tak spadly do oné IV. cenové... A těchto podniků byla většina!“⁷

⁵ Dokladem může posloužit například text populární písně *Buřty, pivo, nenávist* (autor hudby Petr Hapka, autor textu Michal Horáček), kde jsou mimo jiné strofy: „Hospůdka páté cenové skupiny / na zemi bláto, ve stěnách pukliny / no, není bůhvíjaká. / Jenže mně stačí, jen žádný obavy, / s borcem pivo leju si do hlavy / pijeme na stojáka. / Na jídelním lístku / co bys asi chtěl číst? / Odjakživa na něm stojí: / buřty, pivo, nenávist.“

⁶ Martin Kos, autor statí o českém hostinství, zveřejněné na internetových stránkách, píše doslova: „Po roce 1989 se zrušením Rajů mizí i cenové skupiny, i když v podvědomí lidí zůstávají.“ <http://www.martinkos.estranky.cz/clanky/moderni-gastronomie/cenove-skupiny.html> [data přístupu: 5. 1. 2013].

⁷ P. NITKA: *Co pořád máte proti IV. cenové skupině?* <http://nitka.blog.idnes.cz/c/321977/Co-porad-mate-proti-IV-cenove-skupine.html> [data přístupu: 15. 2. 2013].

Ve stejném duchu Nitka pokračuje, když charakterizuje návštěvníky takto zařazených podniků:

Myslíte si, že tyto hospody navštěvovali jen (pro někoho) podřadní lidé a ta elita chodila jen do „lepších“ podniků? Tak to jste na omylu! Pokud si někdo chtěl posedět s kamarády jen tak u piva, šel právě do oné „čtverky“! (Myslím tím ty hospůdky vesnického typu, ne ty zaplivané bufety.) Dal si tam pár piv, snědl tlačenkou či buřty s cibulí, někdy si poslechl kytaru či banjo a bylo mu fajn... A přitom seděl ve IV. cenové! Bylo tam veselo, hosté se chovali slušně (většinou, hovada se našly i v I. cenové), byl tam pořádek a bylo tam většinou útulno! To se o těch „lepších“ hospodách říci nedalo. Čtverky byly takové domácké a lidé tam k sobě měli tak nějak blíže! A to dnes trochu chybí!⁸

Také Jan Lněnička vylíčil prostředí smíchovské hospody, přezdívané Žumpa (oficiální název neuvádí), na Plzeňské ulici v Praze, „nedaleko od Anděla“:

Kouřmo, umakartové stoly, umakartová čela, kořalové, rumové mařeny, přetékající popelníky, pivo na stojáka, neprůhledná okna, před nimiž vlají nikdy neprané zažloutlé záclony, naturalistické barvy stěn s obrazy temnými jak od Marolda, na hajzlíku puch a ve žlábků nablito, zbytečný větrák zoufale hučí do hučícího davu a namísto oltáře výčepní stolice, z níž nevrlý výčepní točí do umaštěných půllitrů nektar náš nebeský [...] Matně si vybavuji mlhavé ovzduší, kterým problikávaly postavy stojící u umakartových pultů a popíjející zlatavý mok.⁹

Návštěvníky smíchovské hospody Žumpa pak charakterizuje Lněnička slovy: „Většinou dělníci z Tatrovky, Motorletu, ZPA Jinonice, ale prý sem chodil i Franta Townen, tanečník, choreograf a hlavně stepař. Jak se mu v tomto předlidněném prostoru dařilo předvádět své umění, nevím.“¹⁰ V současnosti jsou stávající hostinské podniky přirozeně srovnávány s těmi z předchozího režimu. Přes všechny moderní vymoženosti a technický pokrok však mnozí pamětníci vzpomínají na hostince z časů socialismu pozitivně, přičemž takové hodnocení se vztahuje i na hostince čtvrté cenové skupiny. „V dnešní době cenově »výběrové« restaurace někdy předvádějí to, co by se ani ve čtyřce nemohlo stát,“ tvrdí jeden ze znalců, nepochybně na základě autoptické zkušenosti.¹¹

Od zrušení klasifikace hostinských podniků, jak byla zavedena za socialismu, tedy i označení čtvrtá cenová skupina, už uplynuly více než dvě desetky let. Celá jedna generace proto tohle hodnocení zcela nebo téměř nezažila. Nedostatek přímé osobní zkušenosti si její příslušníci nahrazují vlastní představivostí, kterou ovšem opírají i o informace – leckdy dosti kusé – jež jim zprostředkovávají výpovědi pamětníků, memoárová literatura či masmédiá. Takto vytvořený obraz

⁸ Ibidem.

⁹ J. LNĚNIČKA: *Restaurace IV. cenové skupiny*. <http://lnenicka.bigblogger.lidovky.cz/c/225896/Restaurace-IV-cenove-skupiny.html> [data přístupu: 4. 11. 2011].

¹⁰ Ibidem.

¹¹ <http://www.martinkos.estranky.cz/clanky/moderni-gastronomie/cenove-skupiny.html> [data přístupu: 5. 1. 2013].

dávné čtvrté cenové skupiny pak někteří srovnávají se současným hostinským podnikem. Učinil tak i hodnotitel krytý pseudonymem Zvídavý skřítek, jenž svým líčením přispěl do internetové diskuse o kvalitách restaurace (jak zní oficiální, zřejmě poněkud nadnesené označení typu podniku) U Josefa v Pardubicích, ulice K Cihelně v blízkosti univerzitního areálu:

Mezi lidmi často padá výraz čtyřka hospoda. Když jsem dnes přemýšlel o tomhle výrazu, tak jsem si uvědomil, že přesně v takové hospodě právě sedím. Zakouřený lokál a vedle něj nekuřácká jídelna. Prostřeno bylo látkovým vánočním napronem, 6 druhů jídel na menu, polévka zvlášť. Byla houbová a nebyla špatná. Sekaná s bramborem byla průměrná, brambory na můj vkus víc maštěné. To je ale věcí chuti a názoru. Záchody čisté, parkovat musíte na některém přilehlém parkovišti v Kunětické ulici, nebo u Univerzity. Na stolech jsem dnes postrádal párátka.¹²

Termín čtvrtá cenová skupina přežil zásadní politické, ekonomické a sociální změny po roce 1989 a je dodnes užíván, přestože – jak jsme již uvedli – od dané klasifikace hostinských podniků bylo upuštěno, nepochybně v důsledku změny formy vlastnictví hostinských zařízení. Tentokrát však slouží pro označení úrovně konkrétního hostinského podniku spíše ojediněle.¹³

Častěji je tento termín aktuálně užíván právě ve spojení s politikou. Čtvrtá cenová skupina takto přetrvává především jako symbol. A to vysloveně negativní symbol, neboť zmínění politikové a žurnalisté i četní další, kteří ho používají, mají jasnou motivaci: očernění svých politických protivníků, to když je tak často za jejich názory odkazují právě do pochybných prostor vykřičených lokálů – lokálů (ne)dávné čtvrté cenové skupiny. Tito aktivisté takto činí se zvláštním zaujetím a také se značnou invencí. Nezůstává pouze u zmíněného termínu, neboť bývá všelijak obměňován, variován, obdařován přívlastky, přisuzován různým osobám i zasazován do specifického kontextu. Poměrně frekventované je proklamativní začlenění zavrhané politické osobnosti právě do prostředí hostinského podniku označeného cejchem čtvrté cenové skupiny, jindy je očerněna konstatováním, že vyvíjí politiku čtvrté cenové skupiny a podobně. Ivan Brezina se pokusil konkretizovat, co čtvrtá cenová skupina v politice vlastně představuje. Píše: „S Milošem Zemanem je spojena temná »4. cenová skupina« české politiky, kdy se standardní metodou staly urážky, nadávky, sprostota a causy typu Bamberg, Štířín, Olovo či Srba.“¹⁴ V dalším článku pak tentýž Ivan Brezina označuje Miloše Zemana

¹² <http://www.hele.cz/restaurace-u-josefa-1/recenze#r4764> [data přístupu: 4. 12. 2012].

¹³ Například internetový *Lexikon žižkovských hospod* začíná úvodní charakteristikou hostinských zařízení v této proslulé pražské čtvrti: „Hospody jsou žižkovským fenoménem. Nikde ve městě není tolik hospod na tak malém území. Na výběr jsou luxusní, ale i »čtyřky«. Každá má své kouzlo a okruh stálých hostů. A stejně jako pověstné pivnice na Starém Městě, i ty žižkovské lákají k návštěvě i hosty odjinud.“ <http://www.lexikonhospod.cz/lexikon.htm> [data přístupu: 18. 3. 2013].

¹⁴ I. BREZINA: *Lež prohrává*. <http://virtually.cz/archiv.php?art=14540> [data přístupu: 19. 9. 2007].

dokonce za „becherovkového štamgasta 4. cenové skupiny“; autor zde nepochybně naráží na politikův oblíbený líkér.¹⁵

Přímé volby prezidenta České republiky v roce 2013 (v nichž zvítězil právě zmiňovaný Miloš Zeman) přinesly celou vlnu ostouzení, při němž bylo opět vydatně využito 4. cenové skupiny. Kupříkladu významný vědec, astrofyzik Jiří Grygar, se otevřeně vyjádřil v internetové „Prezidentské anketě“: „Nebudu volit Miloše Zemana [...] i pro jeho dřívější škodlivé působení ve vrcholné české politice a trapné bonmoty na úrovni 4. cenové skupiny.“¹⁶

Jan Schneider zase srovnával vítěze prezidentských voleb s kreditem tehdejšího ministra financí Miroslava Kalouska: „Kalouskovy aféry jsou jen slabý odvar z makovic oproti angažmá Milošovy 4. cenové skupiny v politice 90. let. Časový odstup udělal své a volič zapomněl.“¹⁷

Právě prezident České republiky je v následujících týdnech, tj. na začátku roku 2013, mimořádně často dáván do souvislosti se 4. cenovou skupinou. Novinář Karel Hvíždala mimo jiné napsal: „Používá naučenou výmluvnost vemlouvavého podučitele, který si však starou rétorickou figurou plnou urážek dovede vždy pro sebe vydobýt na začátku výhodnější startovací pozici, a to ještě jazykem hostinců čtvrté cenové skupiny, aby získal sympatie většiny.“¹⁸

Avšak pomocí námi zkoumaného obratu jsou samozřejmě charakterizováni četní další čeští politikové. Novinář Zdeněk Holásek svou stať přímo nazval *Premiér IV. cenové skupiny*. Měl na mysli Jiřího Paroubka, jež očerňuje i tak, že v samém závěru klade řečnickou otázku: „Lze si tedy dnes představit korektní odpovědné vyjednávání s člověkem, který je premiérem a hovoří dryáčnickým jazykem IV. cenové skupiny, který [...] má geneticky hluboce zakódovaný?“¹⁹

Obdobně Václav Kareš tvrdí, že politikové mluví jazykem 4. cenové skupiny.²⁰ Podle Jiřího X. Doležala jsou hostinské podniky čtvrté cenové skupiny místem, kde se uplatňují „líbivé fráze“.²¹ Kupodivu také sociolog Jan Keller, výrazně levicový

¹⁵ I. BREZINA: *Miloš Zeman finančně přispěje českým novinářům, které v minulosti vulgárně napadal*. <http://virtually.cz/archiv.php/index.php?art=14915> [data přístupu: 14. 9. 2007].

¹⁶ http://www.christnet.cz/clanky/4983/prezidentska_anketa_ii_zname_krestanske_a_sympati_zujici_osobnosti.url [data přístupu: 23. 1. 2013].

¹⁷ J. SCHNEIDER: *Nejlepší rétor se vrátil*. <http://www.ceskapozice.cz/domov/politika/nejlepsi-retor-se-vratil> [data přístupu: 28. 1. 2013].

¹⁸ K. HVÍŽDALA: *Je Miloš Zeman skutečně předvídatelný?* http://neviditelnypes.lidovky.cz/politika-je-milos-zeman-skutecne-predvidatelny-f53-/p_politika.asp?c=A130219_104718_p_politika_wag [data přístupu: 20. 2. 2013].

¹⁹ Z. HOLÁSEK: *Premiér IV. cenové skupiny*. http://neviditelnypes.lidovky.cz/politika-premier-iv-cenove-skupiny-d6c-/p_politika.asp?c=A060606_141226_p_politika_wag [data přístupu: 7. 6. 2006].

²⁰ V. KAREŠ: *Rasistická a antiimigrantská UKIP třetí největší stranou v UK?* <http://kares.blog.idnes.cz/c/308113/Rasisticka-a-antiimigrantska-UKIP-treti-nejvetsi-stranou-v-UK.html> [data přístupu: 1. 12. 2012].

²¹ „Projevy komunistických kandidátů jsou alespoň z formálního hlediska podobné jako vejce vejci. Ti lidé se neumějí vyjadřovat, neumějí správně česky mluvit, neumějí argumentovat, to, co říkají, si velmi často odporuje, propagují třídní závist a velmi snadno sklouzávají do frází líbivých

politik, europoslanec za Českou stranu sociálně demokratickou, nazval jeden ze svých článků *Čtvrtá cenová skupina*; zcela adresně v něm varuje soudce Ústavního soudu Stanislava Balíka před slovníkem a „argumenty“ čtvrté cenové skupiny.²²

Vynalézavost komentátorů současné české politiky při jejím líčení jakoby neznala mezí. Karel Kříž v článku *Kde je dno české politické žumpy?* dokonce psal o „éterem létajících sprostých nadávkách ze slovníku do němoty zpitých mužiků v nálevně IV. cenové skupiny po zavírací době, paradoxně pronášených Mirkem Dušínem Kalouskem, ministrem jemnocitu [...]“.²³ Jde pochopitelně o nanejvýš ironický přístup ke jmenovanému pravicovému politikovi, k jehož ještě důkladnějšímu očernění zde přispívá spojení ryze české a poměrně nedávné čtvrté cenové skupiny s dávnými ruskými mužiky, jež má nepochybně sloužit k umocnění expresivity onoho působivého sdělení.

Někteří politikové jsou dokonce zosobňováni coby personál podniků čtvrté cenové skupiny. Například českého pravopisu nepřilíš znalý přispívatel do jedné z internetových diskusí krytý pseudonymem Kaplan takto charakterizuje již výše zmiňovaného Jiřího Paroubka: „Jyrka je mistr v kecání, náhlém zapomínání, švindlu a v oblbování. Takový upocený, upatlaný a umaštěný pingl s pupkem a kasírtaškou na zadku, v socialistické nádražní restauraci IV. cenové skupiny. No prostě Kalamita.“²⁴

Renomovaný, masmediálně značně angažovaný a poněkud protěžovaný politolog Jiří Pehe dal do názvu své stati dokonce obrat *Stát čtvrté cenové skupiny*, přičemž měl na mysli Českou republiku. Napsal že „stát čtvrté cenové skupiny“ je výsledkem polistopadového dění u nás, což dokládá mimo jiné slovy: „Ve státě čtvrté cenové skupiny se nejen nezřízeně pije i obchoduje s pančovaným alkoholem, a nejen se dosahují evropské rekordy v konzumaci drog, ale je také nebezpečné vyjet autem na silnici [...] nebo se zapsat na univerzitu [...]“.²⁵

ve IV. cenové skupině typu: »Naše strana nikdy nepřipustí zákony proti lidu!« J.X. DOLEŽEL: *Komunisté: Hloupost jako zbraň!* <http://www.reflex.cz/clanek/nazory/48208/komuniste-hloupost-jako-zbran.html> [data přístupu: 17. 10. 2012].

²² J. KELLER: *Čtvrtá cenová skupina*. <http://www.ceska-media.cz/politika/447512/ctvrta-cenova-skupina> [data přístupu: 29. 11. 2012].

²³ K. KRÍŽ: *Kde je dno české politické žumpy?* <http://kriz.blog.idnes.cz/c/280089/Kde-je-dno-ceske-politicke-zumpy.html> [data přístupu: 19. 7. 2012]. Mirek Dušín je v širokém českém povědomí symbolem mravní čistoty; jde o literární a komiksovou postavu ze seriálu o klubu Rychlé šípy, jehož autorem je Jaroslav Foglar, nad jiné kultovní autor literatury pro mládež. Současný politik Miroslav Kalousek, předseda strany TOP09, takovým renomé příliš neslyne, politickými protivníky i částí masmédií je začasté dehonestován, jeho pojmenování Mirkem Dušínem Kalouskem je tudíž zcela ironické.

²⁴ Kaplan v diskusi k článku P. HAMPL: *Paroubkova hospodářská politika je velmi chytrá*. http://hampl.blog.ihned.cz/?article%5Bcomment%5D%5Bukaz_vsechny%5D=1&article%5Bcomment%5D%5Bart_id%5D=41228820&p=06b100_d&article%5Bid%5D=41228820 [data přístupu: 12. 3. 2010].

²⁵ J. PEHE: *Stát čtvrté cenové skupiny*. http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/jiri-pehe.php?ite_mid=17558 [data přístupu: 24. 9. 2012].

Na tuto stať reagovala způsobem hodným zaznamenání Jana Zwyrtka Hamplová, advokátka se specializací na veřejnou správu, a to vlastním článkem *Hoši z čtvrté cenové, co spolu občas (ne)mluví*, uveřejněném na tomtéž blogu. Píše v něm:

Nesouhlasím až tak s názorem o státu čtvrté cenové. Neurážejme stát, ten za nic nemůže. Na vině není on, ale politikové čtvrté cenové, co spolu čas od času prostě nemluví. [...] Politikové řeší, co kdo řekl, proč to řekl, jak to řekl, zda to měl říct, a zda se pro jistotu urazí nebo neurazí, a zda se mají nebo nemají omluvit (je zvláštní, že nikoho nenapadne, že by měl třeba položit funkci) – a stát? Ten prostě hyne bez ohledu na svou restaurační kategorii. [...] Stát jede samospádem, což je živná půda pro všechny ty šedé eminence a kmotry, a politikové? Ti řeší, zda spolu mluvit budou nebo nebudou, budou se dál předhánět v siláckých, rádoby vtipných bonmotech, skutečně na úrovni té čtvrté, páté, šesté cenové, co je a co není prospěšné jejich partaji, či ještě lépe jim samotným, a člověk se až bojí zeptat – kdo tady vlastně vládne?²⁶

Pomocí čtvrté cenové skupiny charakterizuje českou politiku Jiří Bigas, jenž publikoval stať s názvem *Politika? Ne, čtvrtá cenová skupina*, v níž mimo jiné píše: „Českou politiku ovládají pomluvy, osobní spory, hrabivost a hlavně neschopnost dělat politiku. Politika se tak u nás propadla na úroveň zaplivané putyky.“²⁷

Domníváme se, že výše uvedené příklady jsou pro zevrubnou ilustraci vcelku postačující. S dalšími příklady vzájemného očerňování politiků za pomoci 4. cenové skupiny je možné se seznámit například soustavným sledováním deního tisku, zejména politických komentářů, ale nejrychleji lze získat celou plejádu takových příkladů prostým zadáním hesla „politika 4. cenové skupiny“ internetovému vyhledavači. Ten skýtá značné množství odkazů, prezentuje i články publikované v tištěných denících a neustále reflektuje další, aktuálně se rodící. Ovšem netřeba zdůrazňovat, že je v nich často příliš mnoho zášti, intolerance, a také vulgarity, neboť je to zjevné i z již uvedených příkladů.

Považujeme za nezbytné zde výslovně konstatovat, že využívání obratu „politika čtvrté cenové skupiny“ ze strany některých našich politiků a jejich spřátelených propagandistů se nám jeví jako eticky značně nekorektní a už vůbec ne správné s přihlédnutím k roli hostinských podniků přinejmenším v novodobých dějinách českých zemí. Používání tohoto termínu, jenž je obvykle vyjadřován s despektem či dokonce s okázalým opovržením, obecně haní hostinská zařízení nižší úrovně (tedy oné čtvrté cenové skupiny) v jejich celku, a také je projevem pohrdání historickým významem těchto zařízení. Zejména pak značně znevažuje úroveň tamějšího politizování, tedy vyhraněného a frekventovaného tématu krčemné komunikace.

²⁶ J. ZWYRTEK HAMPLOVÁ: *Hoši z čtvrté cenové, co spolu občas (ne)mluví*. <http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/jana-hamplova.php?itemid=17594> [data přístupu: 29. 9. 2012].

²⁷ J. BIGAS: *Politika? Ne, čtvrtá cenová skupina*. <http://euro.e15.cz/profit/politikanectvrta-cenova-skupina-882352> [data přístupu: 30. 10. 2006].

Především je zde přezírána role hostinských zařízení ve společenském, kulturním i politickém rozvoji českého národa. To je pochopitelně naprosto nepřijatelné. Význam hostinských zařízení různých typů byl v tomto ohledu již mnohokrát uznán a vyzdvížen při rozmanitých příležitostech v rozličných dobách četnými osobnostmi. Uměli ho ocenit sami průkopníci české národní emancipace v 19. a na začátku 20. století, čeští obrozenci i národní pracovníci, úlohu hostinských podniků dokázali vyzdvihnout i četní pamětníci národního emancipačního úsilí také v dobách, kdy se českému národu splnil sen samostatného státu, tedy v časech první Československé republiky (1918–1938). Tito lidé ve svých vzpomínkách a pamětech zpravidla neglorifikovali hostinská zařízení vyšší úrovně, noblesní, elitní, procovská. Ale právě naopak, snažili se oslavit spíše ty lidové podniky; vždyť koneckonců mnozí z nich vzešli z poněkud dolních vrstev společnosti. Avšak nejen to – do skromných krčm chodily vlastenecky působit i skutečné celebrity, osobnosti nejen ze sféry politiky, ale také kultury, umění, literatury, vědy.²⁸ O těchto obecně známých skutečnostech není třeba se dále šířit, jsou dostatečně známy.²⁹

Jak jsme doložili, vedle samotného prostředí hostinských podniků jsou stigmatem čtvrtá cenová skupina dehonestovány také prostředky a způsoby tamější komunikace. Avšak i ony byly už mnohokrát v minulosti plasticky vylíčeny jejich svědky i přímými účastníky. Bylo by možno rozsáhle citovat například ze vzpomínek klasiků české literatury i z memoárů mnoha jiných známých anebo naopak dnes již téměř zapomenutých osobností různých oblastí kultury, umění a veřejného života 19. a první poloviny 20. století.³⁰

Nicméně i v souvislosti s naším tématem by měly být náležitě oceněny hostinské podniky jako místa třibení názorů na různé záležitosti. Právě pro tyto debaty byl hostinec už před dávnými časy kladně hodnocen jako vhodné prostředí a přímo středisko společenského života „[...] v kterém schází se občanstvo a v kterém rokuje se o místních poměrech, o úrodě, o volbách, o politice, o trzích, o cenách – vůbec o všem, co se poměrů občanstva dotýče. V hostinci scházejí se u nás občané, aby se radili, aby se jeden od druhého navzájem učili [...]“³¹

²⁸ K. TOMEŠ: *Vilém Foustka. Z dob bojů za české Brno a českou Moravu*. Brno 1932, s. 25; J. FURYCH: *Brněnský drak*. Praha 1931, s. 33.

²⁹ K. ALTMAN: „*Jako v hnízdě, v němž ptáčata se k sobě tisknou...*“ (*Hostinec a české národní hnutí v Brně*). V: *Hospody a pivo v české společnosti*. Ed. V. NOVOTNÝ. Praha 1997; IDEM: *Krčemné Brno. O hostincích, kavárnách a hotelech, ale také hospodách, výčepech a putykách v moravské metropoli*. Brno 1993; IDEM: *Zlatá doba štamgastů pražských hospod*. Brno 2003.

³⁰ Pokusili jsme se několikrát analyzovat krčemné hovory lidí ve zmíněných monografiích a zejména ve specificky zacílené stati, srov. K. ALTMAN: *Hostinská zařízení jako místa komunikace a vyprávění*. V: *Od pohádky k fámě. Sborník příspěvků ze semináře Hledání cest české slovesné folkloristiky II*. Ed. J. POSPÍŠILOVÁ, E. KREKOVÍČOVÁ. Brno 2005. Zde je mimo jiné věnován prostor i pozoruhodnému fenoménu krčemného politizování, tedy hovorům o politice v prostředí hostinských podniků.

³¹ „Hostimil“ 4, 1887, č. 2, s. 19.

Tamější nezávazná vyprávění, rozvíjení plánů do budoucna či vzpomínání na dávné časy, hovory rozmarné stejně jako ty zcela vážné nejednou vyústily v debaty o záležitostech nejvyššího společenského, národního, ba i světového významu, čili právě v politizování. Dokládá to opět celá řada svědectví; jak konstatoval Karel Ladislav Kukla ve svérázném cestopisu *Noční Prahou*, vydaném roku 1905, „to jinak nejde, jak se u nás sejde pár milovníků piva u džbánku, již se mele »vysoká politika« a luští se závratné strategické problémy“.³²

Hostinská zařízení různého typu byla u nás k pěstování politických disputací odedávna příhodná, zvláště když ony podniky skýtaly příjemné intimní prostředí jakoby v zátiší, stranou shonu a ruchu, v bezpečí, ale v němž navíc podávané alkoholické nápoje příslovečně rozvazovaly jazyky i rozpalovaly už tak horké hlavy. Takovému krčemnému politizování se ovšem už v 19. století nejednou s despektem říkalo „džbánkova politika“ nebo taky „politika u džbánku“. Politizování v lidových hostinských podnicích se zajisté nevedlo takříkajíc na sucho, nýbrž za popíjení opojných nápojů. Vztahu politizování a alkoholického opojení se věnovala řada našich znalců, z nichž k nejzasvěcenějším, díky vlastní mnohaleté praxi, patřil spisovatel Jaroslav Hašek, jenž na toto téma mimo jiné napsal slova odlehčená humorem jeho vlastním, nicméně výstižná: „Alkohol vzpružuje politické sebevědomí, působí ono příjemné rozčilení v duši, která stává se přístupnější slovům řečníka, alkohol jest jakási průprava k disciplíně všech politických stran.“³³

Jisté nelze tvrdit, že každá krčemná debata o mocenských poměrech třeba na nejbližší radnici, ale i ve vysoké politice u nás a kdekoli na světě byla vždy na té nejvyšší myšlenkové úrovni.³⁴ Politické diskuse v hospodě mívaly často vzrušený, leckdy až bouřlivý průběh, když se zastánci vyhraněných názorů střetli s vyznačiči rozdílného politického přesvědčení. Zvláštní zálibu v příkrém hodnocení současných, ale i dávných minulých společenských a politických poměrů u nás i ve světě měli odedávna mladí radikálové, ale o nic pozadu nezůstávali ani mnozí pamětníci rozmanitých křivd a ústrků ze starších generací.³⁵

³² K.L. KUKLA: *Noční Prahou*. Praha 1905.

³³ Jaroslav Hašek věnoval tomuto tématu mimo jiné hutnou stať, zařazenou do spisu *Politické a sociální dějiny Strany mírného pokroku v mezích zákona*. Ostatně právě zde se praví ono fundamentální: „Alkohol jest mlékem politiky.“ J. HAŠEK: *Politické a sociální dějiny Strany mírného pokroku v mezích zákona*. Praha 1977, s. 58–59.

³⁴ Poukázal na to například poněkud rozčarovaný spisovatel Václav Štech, jenž stroze charakterizoval rozpravy politologů z lidu v jedné pražské předměstské pivnici: „V hospodě však mleli jenom o jednom složení. Obecní politiku drtili tu na prach, ale mouky bylo málo – skoro jen otruby pomlouvání. Bylo mi až k umření lhostejno, jak tu zažehnávali otce města, slavnou radu a pana starostu.“ V. ŠTECH: *Humoristův zápisník*. Praha 1911, s. 14.

³⁵ Například politické rozpravy v pivnici U Pinkasů na Jungmannově náměstí v Praze, v její Horní i Dolní sněmovně, bývaly leckdy velmi temperamentní, když docházelo ke střetu protichůdných názorů a každý z politizujících debatérů si stál za svou pravdou a nehodlal slevit ze vznešených ideálů, které vyznával. Novinář Josef Pachmayer dramaticky líčil, jak se tu často konaly i celonoční „obstrukční schůze“, během nichž „debaty se vysoko dmuly“ a „někdy i pěsti v častý přišly styk se

Už v dávných dobách se uměli čeští politizující debatéři v hospodě nejen pohádat, ale také prokázat sílu své pravdy pádnějšími prostředky. Za své vznešené ideály se zde uměli bít nejen prostí sousedé, ale také nejeden renomovaný vzdělanec či uznávaný umělec, citlivý literát i jindy tak něžný básník (Mikoláš Aleš, Josef Svatopluk Machar, Rudolf Jaroslav Kronbauer, Jaroslav Hašek a přemnozí další).³⁶

Avšak hostinské podniky rozhodně nebyly místem pouze oné opovrhované džbánské politiky. Také ti, kteří se správou věcí veřejných zabývali skutečně profesionálně, vedli v hostincích – nejen v restauracích vyšší úrovně, ale také v plebejských hospodách a šencích – mnohou politickou debatu. Nejednou právě tady řešili problémy, jimiž si předtím lámali hlavu na radnicích, ve sněmovně či ve vládě, a možná právě v příjemném prostředí útulné krčmy konečně dovedli svá složitá jednání ke zdárnému konci.

Domníváme se, že mnohé, co zde bylo řečeno či naznačeno zejména o krčmenné komunikaci, byť ve starším období českých národních dějin, přetrvávalo také v následujících dobách a trvá dodnes. Hostinské podniky byly a jsou místy tříbení názorů na rozmanité problémy, včetně hledání odpovědí na společenské i politické otázky. Bylo tomu tak i v období socialismu, ze kterého také pochází ono označení lidového podniku jako zařízení čtvrté, tedy nejnižší cenové skupiny. I tehdy se v těchto prostorách scházeli moudří a vzdělaní lidé, kteří politizovali zasvěceně, s realismem i imaginací, jak na to vzpomínal například lékař Jiří Bakala, jenž o svém politizování v roce 1968 napsal: „Scházel jsem se s přáteli, mnoho hodin, ve dne i v noci, jsme strávili v restauračních zařízeních 4. cenové skupiny při debatách, protestovali jsme, manifestovali etc.“³⁷

V posledních zhruba dvaceti letech se tak ona čtvrtá cenová skupina politika zařadila mezi typická klišé, jaká se vyskytují hlavně v novinářské a politické řeči (jsou však i odborná, výtvarná nebo filmová klišé). Také v tomto případě jde o ustálený slovní obrat, který stereotypním a mechanickým užíváním ztratil svou životnost a do jisté míry i původní význam (v tomto případě podpořený i zánikem původních kategorií hostinského zařízení z doby socialistického režimu), a proto působí spíše negativně.

Jak je zřejmé, současný trend využívat dávnou kategorii „čtvrtá cenová skupina“ jako prostředek k očernění politických protivníků velkou část občanů České republiky nijak nepohoršuje. Zřejmě se zde projevuje skutečnost, že jde stolky. Přesto se účastníci těchto rozprav rádi holedbali svým přesvědčením, že „ryk a jarý život“ obou sněmoven u Pinkasů nikdy nedosáhl „triválnosti a pustoty vysokého vídeňského parlamentu“. J. PACHMAYER: *Dolní a horní sněmovna. V: Praha ve dne v noci III*. Ed. P. KÖRBER. Praha 1904, s. 191.

³⁶ Například o romanopisci Rudolfu Jaroslavu Kronbauerovi tradovali jeho přátelé, že kdysi, zřejmě někdy na přelomu 19. století, „vyházel půl hospody“, když se mu nelíbily řeči, které tam hosté vedli o politicích, s nimiž sympatizoval. Srov. Štech, Václav: 1928

³⁷ J. BAKALA: *Jak jsem dostal lekci z politiky*. <http://blisty.cz/art/24558.html> [data přístupu: 15. 8. 2005].

již o poněkud otřelý slovní obrat, tedy jakousi ustálenou, automatizovanou šablonu, na kterou si lidé snadno zvykli a někteří ji zařadili i do svých spontánních promluv. Čtvrtá cenová skupina coby opakované slovní spojení se tak řadí myšlenkové stereotypy, jeví se být otřelou metaforou, která bezmyšlenkovitým mezi opakováním ztratila smysl a stala se konvenční banalitou a frází.

Víceméně ojedinělé jsou proto protesty lidí, u kterých toto klišé vzbuzuje odpor, neboť hostinské prostředí dobře poznali a neshledávali ho jako zcela odsouzeníhodné. Pamětník Pavel Nitka v polovině února roku 2013, tedy po více než dvaceti letech, které uplynuly od zrušení onoho označování hostinských zařízení, kladl poněkud burčujícím tónem řadu otázek, na které sám dal strohou údernou odpověď:

Co vám vadí na hospodách, které už vlastně ani neexistují? A hlavně, proč si je berou do úst lidé, kteří ani netuší, o čem mluví! Stále čtu v diskusích (a nejen tam) narážky na hospody IV. cenové skupiny. Stále jen: humor jako ve čtvrté cenové, chování jako ve čtvrté cenové, pořádek jako ve čtvrté cenové... Co tím všichni myslí? To opravdu restaurace oné cenové skupiny navštěvovali jen burani? Že vše, co kdy vyšlo z těchto míst, bylo jen špatné, vulgární a nechutné? To určitě ne!³⁸

Takové – byť ojedinělé – protestní hlasy, lze pokládat za výraz smyslu pro spravedlivé ocenění úlohy hostinských zařízení nejen v druhé polovině 20. století, ale i dříve a také v současnosti. Z politiků, kteří poněkud lehkomyšlně a bezmyšlenkovitě používají klišé politika čtvrté cenové skupiny (v rozmanitých obměnách a kontextech), pak zvláštní rozpaky budí ti, kteří se prezentují jako zástupci či ochránci „dolních deseti milionů“. Valná část tohoto elektorátu, tedy alespoň jeho mužská polovina, ale jistě nejen ona, totiž i nadále navštěvuje právě ony podniky, které kdysi, prakticky donedávna, spadaly do kategorie čtvrté cenové skupiny. Proto by – dle našeho soudu – osoby zabývající se tak či onak politikou neměly takto pohrdat tímto prostředím a jeho klientelou. Konec konců řadu z nich vynesly do vrcholné politiky masy voličů, z nichž nemalá část pravidelně trávil a dodnes tráví volný čas (a za socialismu i notný díl pracovní doby) v lidových hostinských zařízeních.

Můžeme konstatovat, že jako místa společenské a politické komunikace sehrávají hostince i dnes zásadní a nezastupitelnou roli, jak se o tom můžeme snadno přesvědčit pouhým vlastním pozorováním. I dnes se krčmenné lokály jeví jako přirozené prostředí pro diskusi, která je – řečeno s Tomášem Garrigue Masarykem – synonymem demokracie. A jestliže se naši profesionální politikové a s nimi názorově spříznění žurnalisté (již si s oblibou přisuzují roli „hlídacích psů demokracie“) ošklibají nad politikou čtvrté cenové skupiny, jako by nám tak chtěli vnutit představu, že seriózní a slušná politika se může dělat pouze v noblesních salonech, nikoli v tradičním lidovém prostředí hospody a pivnice, pak my

³⁸ P. NITKA: *Co pořád máte proti IV...*

dobře víme, že vyšší cenová skupina rozhodně není zárukou sofistikovanějšího ani mravnějšího politického myšlení.

Literatura

- ALTMAN K.: *Hostinská zařízení jako místa komunikace a vyprávění*. V: *Od pohádky k fámě. Sborník příspěvků ze semináře Hledání cest české slovesné folkloristiky II*. Ed. J. POSPÍŠILOVÁ, E. KREKOVIČOVÁ. Brno 2005. s. 84–98.
- ALTMAN K.: „*Jako v hnízdě, v němž ptáčka se k sobě tisknou...*“ (*Hostinec a české národní hnutí v Brně*). V: *Hospody a pivo v české společnosti*. Ed. V. NOVOTNÝ. Praha 1997, s. 182–190.
- ALTMAN K.: *Krčmenné Brno. O hostincích, kavárnách a hotelech, ale také hospodách, výčepech a putykách v moravské metropoli*. Brno 1993.
- ALTMAN K.: *Zlatá doba štamgastů pražských hospod*. Brno 2003.
- FURYCH J.: *Brněnský drak*. Praha 1931.
- HAŠEK J.: *Politické a sociální dějiny Strany mírného pokroku v mezích zákona*. Praha 1977.
- KUKLA K.L.: *Noční Prahou*. Praha 1905.
- PACHMAYER J.: *Dolní a horní sněmovna*. V: *Praha ve dne v noci III*. Ed. P. KÖRBER. Praha 1904.
- Slovník spisovného jazyka českého I. A–G*. Ed. B. HAVRÁNEK et al. Praha 1989.
- ŠTECH V.: *Humoristův zápisník*. Praha 1911.
- ŠTECH V.: *Kejkle a frašky*. Praha 1928.
- TOMEŠ K.: *Vilém Foustka. Z dob bojů za české Brno a českou Moravu*. Brno 1932.

Internetové zdroje

- BAKALA J.: *Jak jsem dostal lekci z politiky*. <http://blisty.cz/art/24558.html> [data přístupu: 15. 8. 2005].
- BIGAS J.: *Politika? Ne, čtvrtá cenová skupina*. <http://euro.e15.cz/profit/politikanectvrta-cenova-skupina-882352> [data přístupu: 30. 10. 2006].
- BREZINA I.: *Lež prohrává*. <http://virtually.cz/archiv.php?art=14540> [data přístupu: 19. 9. 2007].
- BREZINA I.: *Miloš Zeman finančně přispěje českým novinářům, které v minulosti vulgárně napadal*. <http://virtually.cz/archiv.php/index.php?art=14915> [data přístupu: 14. 9. 2007].
- DOLEŽEL J.X.: *Komunisté: Hloupost jako zbraň!* <http://www.reflex.cz/clanek/nazory/48208/komuniste-hloupost-jako-zbran.html> [data přístupu: 17. 10. 2012].
- HAMPL P.: *Paroubkova hospodářská politika je velmi chytrá*. http://hampl.blog.ihned.cz/?article%5Bcomment%5D%5Bukaz_vsechny%5D=1&article%5Bcomment%5D%5Bart_id%5D=41228820&p=06b100_d&article%5Bid%5D=41228820 [data přístupu: 12. 3. 2010].
- HOLÁSEK J.: *Premiér IV. cenové skupiny*. http://neviditelnypes.lidovky.cz/politika-premier-iv-cenove-skupiny-d6c-/p-politika.asp?c=A060606_141226_p-politika_wag [data přístupu: 7. 6. 2006].
- http://www.christnet.cz/clanky/4983/prezidentska_anketa_ii_zname_krestanske_a_sympatizujici_osobnosti.url [data přístupu: 23. 1. 2013].
- <http://www.hele.cz/restaurace-u-josefa-1/recenze#r4764> [data přístupu: 4. 12. 2012].
- <http://www.lexikonhospod.cz/lexikon.htm> [data přístupu: 18. 3. 2013].
- <http://www.martinkos.estranky.cz/clanky/moderni-gastronomie/cenove-skupiny.html> [data přístupu: 5. 1. 2013].

- HVÍŽĎALA K.: *Je Miloš Zeman skutečně předvídatelný?* http://neviditelnypes.lidovky.cz/politika-je-milos-zeman-skutecne-predvidatelny-f53-/p_politika.asp?c=A130219_104718_p_politika_wag [data přístupu: 7. 6. 2006].
- KAREŠ: *Rasistická a antiimiGRANTská UKIP třetí největší stranou v UK?* <http://kares.blog.idnes.cz/c/308113/Rasisticka-a-antiimiGRANTska-UKIP-treti-nejvetsi-stranou-v-UK.html> [data přístupu: 1. 12. 2012].
- KELLER J.: *Čtvrtá cenová skupina.* <http://www.ceska-media.cz/politika/447512/ctvrta-cenova-skupina> [data přístupu: 29. 11. 2012].
- KŘÍŽ K.: *Kde je dno české politické žumpy?* <http://kriz.blog.idnes.cz/c/280089/Kde-je-dno-ceske-politicke-zumpy.html> [data přístupu: 19. 7. 2012].
- LNĚNIČKA J.: *Restaurace IV. cenové skupiny.* <http://lnenicka.bigblogger.lidovky.cz/c/225896/Restaurace-IV-cenove-skupiny.html> [data přístupu: 4. 11. 2011].
- NITKA P.: *Co pořád máte proti IV. cenové skupině?* <http://nitka.blog.idnes.cz/c/321977/Co-poradmate-proti-IV-cenove-skupine.html> [data přístupu: 15. 2. 2013].
- PEHE J.: *Stát čtvrté cenové skupiny.* <http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/jiri-pehe.php?itemid=17558> [data přístupu: 24. 9. 2012].
- SCHNEIDER J.: *Nejlepší rétor se vrátil.* <http://www.ceskapozice.cz/domov/politika/nejlepsi-retor-se-vratil> [data přístupu: 28. 1. 2013].
- ZWYRTEK HAMPLOVÁ J.: *Hoši z čtvrté cenové, co spolu občas (ne)mluví.* <http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/jana-hamplova.php?itemid=17594> [data přístupu: 29. 9. 2012].